

ЧУРАПЧЫ
ОРОЙУОНУН
ХАБЫАТА

ХАМНАТ
У СЫЛ АЛТЫННЫ
КҮНҮТЭН ТАХСАВ

№ 61 (7446) • 1993 снл. Ылм ыйып 25 күнө. Опуторунуык • Сыйыкта 1 солк. 50 харчы

РЕФОРМА БАРА ТУРЛАБЫНА

Уруушу курдун үрдүт-
төн ишеними, агитация-
лаан салалыгы суюк
буудла. Экономический
реформа сага уеулуубу.
Батыгар коирбидиастикан
үлөитин - ханисапытан
тосу уларыта тутуох
түсөахти. Билитин иэ
илдизестэр дыһалталары
ханаабынныаһын араас
перүптерин туораттан иэ
тан короччү бууду
суюктахтар. Баччаангы
дизир нэвилдизтер ды-
һалталалар сүүрүннэн өн-
чү үлөтөн-ханаан нэ-
дизэр. Реформаны та-
былрыстабалар ара ба-
дылалалар - көүлүү-
лэрэ табыллыбат, олох-
тоох дыһалталар дини-
нөөхтик ылсалалар, үлэ-
ни тарихсаллара наада.

Реформа 2-с этаба үгсэ оруутгах үлэни нүүтэр. Билгийн саба бирадан бардоххо государственнай бас билнгитэн арахсыбыт нурдунлут даганы, табаарыстыбааларынган сирөйдэни эмис да уонсай бас билнилэхх буолал хааллабыт. Ол нинг бэйэ-бэйэнн нэтэсиништэн үлэсэ ээл-дээл сыймаатан, чааһы тутуһууттан, расцениваттан уонна нуормага хаайтарыыттан прахса илингит. Олон үлэ-хамнас урунку онкулутан барар. Нунээсөн түмүүнэ хаайтарыы, ниллар буоллаһына тастан үбүсүн көмөбө-тир-бирин билнгин даганы суох буолбатах. Итнин барытын буолуохтаадын нурдук саньыаһа, нинг ара дыаһаймахтаадын, ыйан биэриэхтээдин нурдук санааттан арахса илингит, дынгитэх хаһа-һы билнгин даганы суо-сун нурдук суох.

Сэд түрэг нийлснээр «Армьстгаах» табаарыг-
тыба 5 мөл. 300 тый,
солж. үүтү уонна эти ба-
тарда, онон хас биирдин
рабочайа 65-тин тый,
солж. бородуусуйаны
онордо. Оттон Субуруус-
най аатынан табаарыс-
тыба уонжайа 28 мөл.
200 тый, солж. бородуук-
суйаны батарап, хас
биирдин рабочайа 17Н-
тын тый, солж. бородуу-
суяны онорон таһаарда.
Оттон саамай үрдүк кор-
дорүүлэх «Мандаага-
лы» табаарыстыба хас
биирдин үлэинтэ 209-туу
тый, солж. бородуусуйа-
ны бизрдэ. Ити кэмгэ
бааһынай хаһаайыстыба-
тынан олорор одьлуун
нар ангардас үттэн уон-
на эттэн 46 мөл. солж.
бородуусуйаны бизрди-
лар. Манна бааһынай ха-
һаайыстыбаларыгар ба-
рыта 37 объект үлээч
кириде, ол иһигэр 9-на
быларыныгыттан нөһө-
рүллүбүт тутуулар. Ма-
нна сир олоһуутунан эмнэ
жизиллээхтин дыарыкта-
наллар. Ходуһаны туспа-
ран онорууга 17 объект
үлээч кириде. Оттон та-
баарыстыбаларга тутуу
иҥардас капиталнай ту-
туу оройуоннаады управ-
ленниетинан ытыллар.
Былал биш дараны про-
пагодектеннай объект
былааннаммата. Бэйэлэ-
рэ хайдах дараны тутуу-
ну ыстар бахтары суох.

Ол түмүгэр 635 мөл.

солж. кредити туһанан кэлибит, атын тарилталарга бисэрэр нэспит 229 мөл. солж. тэнг. Кредити Хонтодо 29 мөл. солж., Хадвар—26, Чапыр—29, Чыаппара—51, Мугуда—33, «Чурачыт» бааһынай хаһаайыстыбатын ассоциацията—41, Хабахсыт—29, бааһынай хаһаайыстыбалара 162.7 мөл. солж. туһанылар.

Бу сылга киирэн баран барыта 1025 тонна эт туттарылыына, ол иһинтэн бааһынай хаһаайыстыбалар 310, чааһынай сектор 91, табаарыстыбалар 624 тонна, Ороһуон үрдүнөн 673 тонна үүт туттарыллыбытыттан, 141 тонната бааһынай хаһаайыстыбаларыгар, 16 тонната чааһынайдарга тиксэр. Итинтэн уопсайа 540 мөл. солж. дохуот ылымпына, онтон 156 мөл. солж. бааһынай хаһаайыстыбаларыгар, 43 мөл. солж. чааһынайдарга тигистэ. Быыл табаарыстыбалар уонна бааһынай хаһаайыстыбалар 2199 тонна эти, 6205 тонна үүтү өгөрөн таһарыахтааттар. Онон 1 млрд. 682 мөл. солж. үбү мэллэриниэхтэхтэр.

Сүүрүнэзи от, дэмб
зорч төлөбүүрүгэр, тийээр
таһар үлэлэргэ өрөсүоту
рабыт. Барыта 3248 тон
на оту, 2512 тонна ком
бинорну атыылаһына
сыл түөрт ыйыгар 12100

тонна от уонна комби-
норм тизэлэи кэлэнтигар
кэлэбара 457 мөл. солк.
ороскуотурдубут. Оссор
хаалбыт кэмгэ 6500 тон-
на уматыгы, 8500 тонна
комбикорму эбни атык-
лаһарга 940 мөл. солк.
барыара. Биллгин баар
10 табаарыстыбаара, биір
совхозка 1602 рабоча-
даахтар, 202 баһынай
хаһаайыстыбатыгар 1179
үлэһиттээхтэр. Ити
дьонно сөлгөөх соғус
хамнаһы талүүргэ 1
млрд. 330 мөл. солк.
наада. Итинн таһынан
сэл бүтүөр диэри 740
мөл. солк. кредити са-
каастаатыбыт. Атыннык
этэххэ, моойбутугар ди-
риэһэ киирэн олоро-
бут.

Тугу өгөрбүтүт, хайдах дьянаныбытты? Билигити теринибибитини олорон биэрдэххэ муугур ухукка тийин буолар. Бүгүнигу туругунан баанынгу хайааыстыбакара иннилэрин - кинилэрин көрүнн дьянакаллар, гомсударствоны кытта чуолкайдый аахсан иһэллэр, үпторин-астарын маадалаах хайаасхаларга туһаналлар. Сиргэ-уонка, сүөһүгэ-аска, техникага атын дараны материальной сыаннастарга дьиниэх хайааыыннарынан буоллудар. Билигин 202 баанынгу хайааыстыбатыгар 4000 ыпах сүөһү, 2000 сылгы баар, 11516 гектар сирдээхтэр, 290 трактордээхтэр, 88 мас-сыанналаахтэр. Билимдги контрактины дуогабары быһытынын оро-

буон эгн, үүтү туттарылы-
тын үүккэ 30, эгкэ 35
бырыһынын баһаный
халлаырыстыбалар ыла-
лар, оттон хаанымай сен-
тор үүккэ 27, эгкэ 18
бырыһынын ытыара.
Онон табаарыстыбалар
үтү 43, эт 53 бырыһы-
нын туттарыахтаахтар

Оройуон дьаһалтата бийыл сир үлээригэр 40 мөл. сой. үбү көрдө. Ытбадьээһини ыһтыыга, дүлбэлэх сирлэри астарыыга, элбэх сыллаах оту ыһыыга бийыл оройуон республикага ордуутах бааһыанньаны ыһыта. Баһынай хаһааньыстыбалары уонна чааһынайдары кытта 205 км усталах бүтэһи тутууга, 48,5 гектардаах бааһынына, 266 гектардаах ходуа сирин төрдүттэн түһэрилыга, 59 гектар сирга дүлбүн астарыыга, 180 гектарга элбэх сыллаах оту ыһыыга дуоһуор түһэрилиннэ. Ходуор, Сылаг кэлидигини 55 бааһынай хаһааньыстыбаларга 85 трактордаахтар, 19 массовнаахтар, Киилэр 8 гектар сир дүлбүннү ыраастыырга, 215 км усталах бүтэһи тутарга, 23 гектар бааһыныны, 26 гектар сирин төрдүттэн түһэриэн оҕорорго, 26 гектарга элбэх сыллаах оту ыһарга кэпсэтиниллөөхтөр. Оттон табаарыстыбаларга хартыына чыныа атын. Чакырга, Чыаппарга биир да километр усталах бүтэһи тутар, биир да гектар сирин оҕорор санаадаа сүөх. Хатылы-

га. Болтонгодо, Тодойго Арвайсаахха эмнэ итгилдээ багатаагүй. Дунго сүри салбарын туруга олох мөлтөх. Вахыга 35 нэгжээ 195. Болтонгодо хөдүүлэлдээ, мэгчирээгнээ 269 нэгжээ 512 эрх гентар сир барилдээ.

[illegible]

Василий
ЧИЧИГИНАРОВ,
тыз хаһаайыстыбытын
управлениетын началь-
нига.

ЧУТИНСКЭИ УОВА-
АС. Россия географи-
кай партиясыр Зерен
буёлак ойчуутун тү-
рү. Чугастаары тик-
ил станциятыттан үе
үе километрдаах сис-
таа хаспаар буһунт бу-
тууга да дэбигиэ тиилар
чүмэбэй. Манна аһаа-
ары электрческэй ли-
я тардылла, плак, өһөн
аһар дизельнэй стан-
цияттан сырдатыылаар,
өһөн уонна радио суох-
у. Зеренгэ дөрүү дөрүү
аһаары тээрдэр аһаа-
сыһааны тутуһан ба-
аахха соһ. Ол да үһүн
аһаары бааһылаадыр бу-
арыгар ары эрэнгэр үө-
һүн хаалбаттар. Газдау-
Заводенкой оройуонга
фермерскэй хайааһыс-
баа тэрииниэхэ олорто-
һаар — зеренскэй өрү.

Фермердэр сүрүн даярмалары—сүөлү ичингиз. Бааһынай хаһайнэстыбаларын ассоциацията эт

РОССИЯ КЫТЫ
СИРИГЭР

бородуусталарын, бэлэм нийр, модуль булзны, «Медисса» чааһнаай предприятые бөхүүлэлэгэ энгэ хаһанга адирга бьылаһа нар, фермердэр нивартаһа атылаһан бийр дөй дулаахтарын минһингэ килдэбизин дэтип үүрдэллэп.

Синьжонстарга: бөһүдөн уугуссат; фермерскэй хамсааланы төрийэтчэнлэр баһанын хайһаһыг-тыбаларын өрбүһүнаны ассоциациянын председателэ Евгений Беломестной уонна экин көрүһү Галина Соторутааҥы дьаһир олохтоох сохонна сар-дайар үлэлэргэ сыдыан-быттара, оттон быһыны бэйэлэрин хайһаһыг-тыбаларын төрүһүндэр.

В. Саяшин фотота.
(РИТА—ССТА).

● Оскуола олозо
ОБО УЙУЛҒАТЫН ТУҒУНАН

Сотуруттаабыта Чурон тыһыам республиканскай спортивнай орто интернат-бүкүөлэ учууталларыгар, инструкторларгар, тренер-дарһынар «Саха оҥотун уйуурата» диэн темага научнай — практикаһкай конференция ыытыллына. Оһуо албэх киһи кэлгэ-на. Олохтоох матыры-иалларга олохуран саха омук быһыытынан сай-дыматый, норуот торут кууьдуратын сайдыыларын проблемаларыттан үс-күлү тэҥсэр араас бөлү-рүөстөр тула аһыннай-кыстын буолда. Чогулу-на оҥотун уйуулатын ту-хууһун үчүтэй билин көрүү-гүчтэ аһынга үөрөтүгэ улахан тирэх буоларын бэлэттиһилэр. Н. С. Со-ловьев «Омук тылытар саха оҥолорун үөрэттэ»

уратыдара» дигэн темада М. Е. Филиппов «Өбүгү үгэллэи тилкитэрин аныгы оҥо» өлүгүр санаатыгар тийиһинэ», Г. М. Яковлев «Саха оҕотун философията», М. Е. Наумов «Саха оҕотун талкыйдуур дөҕүрү-ураатына» дигэн, ө. д. а. темаларга барыта устан талха кыһа лекция онордо уонна санаатын өттө.

Ити кабинеттэн бу кон-
ференци түмүүстэри
орону илтин соруулары
билиһиһарин бородзгн
нин огуола тешхолог-
педагогу кабинеттар тө-
рөмүттэрэ семинар шы-
тыалыны. Бу маддаах
дьаһала төрөнүүт комитет-
ын председател Т. С.
Стасова документ.

Евдокия
КАЖЕНКИНА

ХИМИЧЕСКЭИ СЭРИИ СЭВИИ ХАННА СУОХ ГЫНЫАХХА?

ЧУВАШСКАЯ РЕСПУБЛИКА.

Ыйынал тохсунгау кый ортогугар 100-
тэн тахса государство, ол ийигэр
Россия, представителлэрини ийи
бэттэимиз химический сэрин сэйби
оноруну бобор уонна суох онорор
тулунан конвенция соторутаанна
дээр киинни онорбуттар ийилэри-
гэр элбэх проблемалар туруорда. Ол
Чесоксарытааны «Химпром» произ-
водственной холбоһугу эмиз таары-
да. Комплексная программа сөп
туһоһуннарэн, бу предприятие уста-
новаларын химический сэрин сэйби
суох оноруга туһанадылларын
үөрэтэн төрөргө ийиллэбыт, Ново-
чесоксарейкааны народнай депу-
таттар кыра сэйбэлтэрэ онно сөбү-
лэспитэ, оттон общественность ийи-
ни быһаарыллы утарбыта. Бэчээт

на бу бырайык республика экологитыгар ханнык кутталы аҕалыан собуу туһунан сурунуулар тахсыбыт-тара, уулуссаҕа пикеттэриниэр та-

Ойон Чувашская Республика Урду Сабат сәрий сәбий уонна сүһүрдәр вешестволары суох огоруута «Химпрому» туһаныны бобор туһуан бһаарымын ыланна. Билинн манна сүһүрдәр вешестволары огорон тһаарбаттар даданы уонна манна суох огорор туһуан кһһһһһ даданы турбат.

Синмонка: бу заньнан аваллаах
төстүүмү кэтэн эрэ кириллэр—
эвэс бичигин да «кириллээх».

Н. Мошков фотота.

(PHTA—CCTA).

УРИНОТЕРАПИЯ БА
КНИГЭ

Книгнэ национальн
падателствота «Урина
эмтир свойстводара»
дизн кинигэни таһаарда
Брошюра автордара —
СГУ медико-лечебнй фа-
культетын преподавател-
лэрэ доцент Дмитрий Ти-
мофеев уонна профессор
Карл Башарин.

Бу республикада нууччалыы уонна сахалыы тылынан тэҥтэ суруллан тахсыбыт бастаагы кинигэ.

США.

ААСПАТ-АРАХПАТ САНААМ БАТТЫГА

ЧЕЛЯВИНСКАНГА САХАЛЛАММЫТ АТОМНАЯ РЕАКТОР ОБЪЕКТАРЫН ХАРАБЫЛЛААБЫТ САЛЛААТ БЭЛИЭТЭЭБИННЭРЭ

Санаа кишинэз сүгэхэр буолар эбит. Санаабын тобо-хоро нэһэлэтэххинэ, чэпчинин, сүгэхэргин тү-
һэрбит курдук санаабын. Мин энэ биир сүгэхэри түһэ-
лэп чэпчээхпин багардым.

«Өлөр олүүлүүн өтүктүгэн сыпымым» дээн жур-
налист Р. Кугуториндың «Саха сирэ» хаһыат б. дь.
муус устар 29 күнүһүгэр күөһүрүгэр бөчөттөнниит
истатыһыт элбэх толкуйга түһэрдэ. Мин 1957 с.
Челябинскайга саахалламмыт атомнай реактор
объектырын хараһыллабыт салаалартан биһрдэ-
тэрэбин. Таатта оройуонун Ытык Күөлүгэр олорор
Иван Саввич Никифоров суруйбутун ааһан баран,
1958—1961 сс. сулууспалаабыт кэһнэрбин өйдөө-
санаан кэллэн, өлөр харахпар бу баардыа элэг-
нээн аастылар.

Чурапчы орто оскуолатын 1958 с. бүтэрэн баран Сыланыга аймахтарбар олорон холкошка улааны сырыттаахына биир үтүү күн өссөнүматтан бабэбэсэ кэллэ. Иккитини-иккитини сөччө былаарына илик өччөтөбү түш өлөдөрүгэр армияга ыгырылгыны улахан бэбэ түгэн этэ. Куулга (рыкзак суога) уларыттар ис тамактаах, куруускалаах, минекалээх ууна ньускалаах, дьонун айыгыга туттаар дьэн биэрбит 60 солнуобайдарын телогрейман биэтэнигэр тиктэн Чурапчыга киирбитим. Сотников дьэн каштан өтөтүбүтүм, кыраа кыраа ууна КПП-ны туоратан ханна эрэ илдэ бардылар. Калын билбипит, сабыылаах зопа дьэниэрэгэр кэллэрбиттэр, иккитини кээбэ нэригэ харагага түг-түг түгүрэн «граб-дэвеккайдар» олорон кыралык муораттарын айыран, байылаппай городока ажаллылар. Барыбытын кулауушка ыга снмэн помандирдарытын бил-иккитиниэрдиэр, онтон илдээн бааныыкыттылар. Бу тухары арыаалабыт саллааттартай, сержаннартан «ханна ажаллылар, түүх дойдуну?» дьэн ыйытын коробүт да, кээбэ биэрэллэр, кетибэтөрдө бьодолаллар.

Итингик сабаламмыта «Челибинск-40» дигэн сабыллаах зонага үс сэллээх сүлүүсүм.

Ипин-үс шп көрншгэ «учебка» днзн карантинн баран бирсээгэ бнэрбнпнт кэинэ сорохнутун полковой оскуолада (сер-жаннары бээзмннвр снл агардаах үөрөх) ынтты-лар, үнсүбүт была су-лууспада барар буолла. Мин советох саха 3448 «в» днзн объектнры ма-ныыр ротада түбөстнм.

Дивизионмар түвэрт рота баар эбит. Күн өрүү өрүү назармаларбыттан үс-түөрт километргаа объекттарга харабыла барарбыт. Собылзминбит — ручной пулемет, карабин бастилант, револьвер.¹ Сулуупа чапканга суох — сууккада 12 чаас поскитурарбын. Сорохтор КПП-га, сорохтор периметрга (газ харабыл), онтон атыктар объект нингар пропускной системалаах посттарга тураллар. Күнүстөрүтүүннэри периметр уоттаах. КСП-га (контрольно-следовал полосу) чугас чугас вышкалар барыбаллар. Быхата, хаайыны эбэтэр концлагерьга мыйагынылар. Поезд турарга үлөөтү бадайга эбэллиннэни үлөөтүлүн, бетоонга, асфальтага тэксэннээр тахса.

Вигр кэмгэ тобуктарым
ылддың, уйуттар-уйутту-
бат буолан хаалдым. Оч-
чо дадагы үөрөнөн иһэ-
дизэн олох кыһаллыбаттар.
Отгон мастан тутуһан со-
тору син абаардым.

Объектара дийн (үөр-гэллэлрингэр «охраки особовыи» государственныи объектов» дийнхээр), дийн нөрдөхүнээр, бийрдийн-икийн дийн мөндиймээнээх таа-дыгальд. Олорго сарсыар-да, икхээр, түүн смена ай-йи элбэх бабайи, ийи КПП-ны айбан ийрэллэр, итгэн-сүтэн хааллалар. Түүн нөрдөхөө, араас өг-нөөх дэвмийлэх станок-тар үлэлини турар буоллал-дар, ийрдьэни-тайрдыа-нан ырачтар бурдук майган халааттаах, колпантаах, респиратордаах, эрһини-перчаткалаах, анал талоч-калаах дьон ийрэллэр-тахсаллар, сүүрэллэр-кө-төллөр. Бастаан хайдах эр «амтанар сир дуу» саллаабыт, онтон саллааттары адалан тобо-майахтаахтарай дийн эмиз-да мунаахсийбыт. Объект тааа олус ыраас: сайынын газон, фонтан, сибэки. Олордуу мас да-баар. Үүнээйитэ олус күөх, өлгөм. Сайынын сотору-сотору ийикизи аныа сыл-дыр мотордаах косилка-ларынан газоннар отторун-овустарын уматан ийэллэр.

Физикчда үергэнэ радиаци дэайлмта дээнэ онгоманан удумагалатарын буюу дэимж, нэлэа үрэлэйн, графит, өргстекло азбагын, онко олоордубатарын манаабыла кытааначын дээнстиргээн, туюхтаах эрэгэйтэр дээн сэрайбигим. Унаты-туора туттубакка сэлдэарга бгынаарыммытым. Вагар, ол харыстаным туйалван, батчаа кэдлэним.

Сулдууспам днэн сүүрүн нээн объектары харыбыл длаһын, ону тэгэ тух өр кнруустэх анал автомкппинадары арыаллаһын этэ. Иинс сылбар пропуск систематын үөрэтэн зачет туттаран, тас харабылтан пннрдэтөддө мөһөрүлүнүм. Тугунал длаһарын бйлбнт буоллар дынгар, дьулуһо суо баар эбит.

Объект илгээдэи послэ тураргар нэстэс тагаскыи барытын уларыттарын сир аниагар баар дьыра ухуй түмэллэриинан хаа эмэ пропускной, дозиметрической пууинары ааһа түһүйдэи. Корудуурга нэска туран үлэинтэрэ илгэр-таһаар кэмизигэр ала

гүрдүү көрөн даярдаххиа, сорох хостор араас прибордарынан тагиллы-
быт буулдлар, сорох хос-
краннаах, контейнердаах,
сорох хоско тухь эрх пуды,
гүрдүү барыта дүрмийн,
чиглэллэниг турар бу-
лар. Часовой ниги" да
кытта ижигтээ суухтаах.
Ула (смена) бүтүүтүгүр
хостор бары пломбанаал-
лар уонна харабыл ниги
гэтинэн часовоёга тутта
былдаллар.

Бириг өйдөөтүм: туохха дабаны өйөмөөнүкүн, туту да илэтигизан таарыйбаа мин. Киһиргэр рентгенонай харандаас диэн биэрэллэр, ону авторучка курдук тас сизикэр аһынына сылдыабын. Шкалат 10 единнича тийгэр. Ол 7—8 единнича буолла дабаны, атын поско уларыта охсолор (ону байыа этэбин). Түөрт чаас буолла буола сменаа кэлэр, тахсаргар санитарнай пуучуш нонүө барабын, дозиметрической арманы хаһаан да аһаабын. Бастаан чаастатык суунарбыттан олус астынар этим, кэлин сууккаа үстэ-түөртэ суунар буолан барбыппыттан ыла (баар-баарыма — суунаргар тийиэбин) этим аллергиялаан сорох сиринэи тириим сороһон хааллар буолла. Содалаах ууну үгүстүк тутууннааха киһи этэ сиһэй эт буолан хаалар эбит этэ. Ол ыарыыныатын киһи ухуубат

Нийн үй устатай сал-
лааттар олус яваханыг
нийн «түрмэ» дийн аат-
тмыг постарыг бүстүг
хаттым. Объект аныгтар
гүүрт-биз мэндэмэннээх
днэ саганы аллараа тү-
нэн бусыйкаан бетон
площадкада туур плом
балардаах димир ааны ма-
шынгийн. Оноо мэнгэстн
гэр салгын тнийбт кур
дуга, олус явахана. Ха-
нан эмэ днэ курдук ма-
нган халааттаах нийн ши-
рэн ааны ахан нийрдэ
10—15 минутта туту эр-
үдэлннр, онгон пломбаалаа
туутараат талырдыаны
быдлаар. Ол нийн анал
проустваах буолар. Бас-
таан нийрэрбөр сержаным
аан үрдүгэр умайа туур
кыра лаамла дыйримнээтэ
да тута куотар буолар
днэбиз. Мин дьолбор
роска туур кэмээр ол-
лаамла биүрдэ да дыйрим-
нээбиз.

Биір шарахан сорууда араллаанын этэ. Оһиө биірдин эй сырытыннара сырытыннара уларытан иһаллэр. Анал оһоһуулаах иһиэ автомашиннара плод

балаах түүрт контейнери
объектан объекца идэвэл
дэригэр барсарын. Бид
гүнл биэр да коннөрү ма
сыкна сэтэн ааһар быраа
ба суох («скорайтан» уон
на боһаарыһайтан ураты
лар). Аһамыт бытаан
Часкна 20 км. Үксүгэ
эбизг кээнгэр эбэтэр түү
аһаныһыбыт. Анал луун
на тийиһитиг кээнэ «гра
дакеай» остолобуойг
аһымыга толукон биэрээлэ
Онтон эмнэ суунуу. суу
нуу суууууу

Анал курууһу арыал-
лыы сылдьан биһрде бил-
1957 с. аатырар дэлб-
тэбин буолбут сириҥ быһа
охсон ааспытым. Бобой-
сууру-бичиҥ бөдө этэ да-
биһиҥ, анал куруустаах-
тар, быһа барар быраан-
таах этибит. Табаарыһым
миниттэн биһр сыл эрд-
кэлбит уол мань уру-
көрбүт эбит, дэлби тэби-
буолбут дьыһа ол тура-
диги ыйан көрдөрбүтө. Ра-
днэдиһа дьайа-сытаран
туһунан улахан ойдобу-
миэхэ ол кэмгэ суоҕа.

Толэ Обоюкин (Таатта)
Ваня Бессонов (Аллара-
Халыма), Никифор Мак-
симов (Дьонууснай) дьы-
саха уолаттарым кытта ү-
сүл биһргэ сулууспалаа-
бытым. Кииһлэр атын ро-
галарга бааллара. Дойду-
бутун ахтан кэлэстэһки-
тин баҕардахпытына, көр-
сө түһөн ону-маны баллы-
гыраһарбыт. Биһргэ тий-
бит Чураһчын уолаттарым
сулууспалыыр кэмнэр-
олох көрүсбүтэйдим.

Уйүс сұлбар саллааг олоғун толору биллэ, орто үөрөхтээх уонна нууччалыы үчүгөйдик билэр дэнэ ротабар писарь аңор-буттара.

Сулуусалары сыдыан саллааттар радиациятан өлбүттүрүн - негизбөтүм, ол гынан баран уюматтар сапчаска сөтүрү-сөтүрү кирээллэр. Никифор Максимов сэлдигэ көбөн, госпитальга кирбиге. Бирдэ кишини көрсө бара сыдыдыамын ошшо зонада биэр дьому бөрүлэрин элтииллэрин, ону тэнэ аара бээр кылабылыа кыракый нуорат территориятынаар бир илээ сиргэ табаан сыстарын сөхлүттүөхүм.

Бастаны сълбар, санга
сулуусалтаан эрдэхинэ,
бюдрэ гаринзоннга кичи-
рэр кини аавча юоска
туруурдулар. Ол кизэ
1955 с. призывтар су-
лууссалара бүтэн дойд-
дулары барылахтахара

Арай ол турдахына икнэ «дезбель» калдылар. Ити-рингтер эбит, ытаһаллар. «Вийниги аварияда түбөспипит, «гражданкада» да уһааҕахтыгына биэр-икки сүл олоруохтук, ону эн, «салгаа» ойдөө, онто-манна тарбаччыһыма, сузуус-пай — пэдээн» дии-дии аһа турдулар. Кэлин сал-дааттартан истибитим ки-инилэр, кырдык, авария сиртибэлэр. Билиэник уонна Матвеев дикэн уо-даттар эбиттэр.

Хатан даганы нимвэхэ даганы кистэлэн сиргэ сылдыбытым, ону көрбүтүм, маны билбютм диең дойбохтообог, үнсэргээбэт киһиби. Арай ааспыт икки кылытан бэттэх туох барыта аһаастык суруллар буолбутун нэннэ эрэ бу туһунан билэр дьоммор көспүбүн.

Бу күннэргэ Иван Саввич Никифоров Россия сокуоннарынан уонна үрдүк органнарынан көрүлүүтү чөлбэттиллэринин туһунарын туоһулдуур дастабырыанньаны ыларар эрэ хаалан турар диир Р. Кривогиричтин суруйар. Оттон бийиэхэ итинки ким бизэр, ким итинин дьарыктанар? 35 сыл ааста, наһаа өрдөөгү диир умкулдуон эмнэ сөп, Минн билэрбиээн, Чурапчы өрөйуонуттан итиннэ алтыастына буолан тийибиппит.

Азыйах хонуктаадыта оройонуннаабы военкомакка сылдан Челябинскайга сулууспалаабыт салдааттар тустарынан туту эмэ билэбит дуо дэнэ ыйышпыннар бу хайдах буолбут киһиний дыэбит курдук дынгитиргааттар. Бу тэрэлтэ 35 сыл анараа өртүгэр билигиннытэк нэскиити толорон кэлит дэнэ ымталаан баран бүтүннүбүтүн адыс да билэбэт хомолтолоох. Оройуонтан барбыттарган хаһыабыт тыымнаах ордон сылдырыан билбэппин. Республика хаһыаттарыгар тахсыбыт матырыйалларга хас да билэр ааттарым бааллар эбит да, бары атын оройуон дуоно. Визнаха бу боппурочуһуан ким дырыктанар дэнэ өссө төгүд тоһоолоон ыйытыхпын бадырабын

Григорий МАКАРОВ,
«Челябинск-40» сабын-
лаах зонада сулуусал-
лаабыт саллаат, Мугу-
дай орто оскулатын
учуутала

Айар үлэ
алыптаах аартыгар

ОҢО СААНЫМ АЛААНА

Иргэдийн алийн еү-
төгсөр бийр арбайхыг
батгахтаах, сүрэйз барь-
гыз бэлтхэг ороошлор ааһаг
нлэр дмьтөн харчы ум-
далаһаары итгыйн тоһу-
бар. Иһингэр уурбугт эр-
гэ нэг бэргэһэтгэр ады-
һаг батырхай харчы
иһалла сугар. Ону ко-
рон, эмээхени тохуу түс-
тэ: «Ама, манһыг нэм би-
һэхээрэ эмнэ тирээн ис-
лэ дуо?!»—дмн саяа
кылаһг гыһаг. Салһаах
иһлэтингэн бнэс салхуо-
байдаах куһаагы харчы-
ны суумсатыһтан ороон
кырдааһаг иһлэтингэр туу-
гараг нэбэстэ. Күнһтэ
аргый агай бэвүрбүү

ОБЩАЯ

АЛААҢЫМ АБЫЛАҢА

„ТОХТООН!..“

Эмээхсний! Эйнэхэ нэм хөмөлөхөр? Соётогун
олорогун дик...

КЭРИЭС ТЫЛЫМ

ЭН ДЫНГНЭЭХ МИЧЭЭРГИН БЭЛЭХТЭЭ...

ҮС МОНОЛ МЭНГЭНИК

Уолаттар суумканы тутаан. Өлөксөөхү хоньдун миньтаан ейөөн, кэтит уулуссаны саранан туораппытынан бардылар. Эмээхсин эрөйдөөх, көмөлөөбөчүлдэри булбут киһи быһыматынан эгди буолан, үөрөкөтө иста.

Уулусса ортогугар тий-
лэн баран, уолаттар илин-
лэрин мһыктан нэбистил-
лар, сууманы тушаугу-
нан массынзалары быыс-
тарынан сүүрөн күөдү-
гэхтэнэ турдулар... Олох-
соос бастаан утаа тугу
да өйдөөбөккө туран
хаалла, онгон суумкатын
илдэ куотан эрэр уолат-
тары көрөн дэс ысааста.
—Тохтоон!.. Тукала-
рым, бу хайдах буоллу-
гугу?! Харчыбын, асылы...
Эни, сүрүн ниил!.. Били-
гин биһиги хайдах оло-
робут?! Пенсиябыт сый-
бын илдэ бардактара...
Ойонньорум эрбидээх...
Эмээхсин ботө бэрдэрэн
тыһаа хаайтарда. Дьон
быһыһгар кинрэн сүтөн
эрэр уолаттар дэки
илинтин ууимутуан
сууллан түстэ. Санааты-
гар, эдэр дьоллоох сааба,
төрөөбүт алааһа, алда
дыһаатэ элэкиэтилэр...
Тула ситыы тыал кыс-
кыйар, хаар кырыһабын
өрө ытыһар, хараһа бы-
лыттар элэкинин устал-
лар, тохтоло суох мас-
сына халлаһата субу-
да туппа...

